

UDK: 22.06:232.32
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 19. 02. 2012.

KORISTI LI SE PRIJEDLOG ὑπερ ZA IZRAŽAVANJE IDEJE ZAMJENE U NOVOM ZAVJETU I KOJA JE RAZLIKA IZMEĐU NJEGA I PRIJEDLOGA ἀντί?

Mario Kushner

SAŽETAK

Koristi li se prijedlog ὑπερ za izražavanje ideje zamjene u Novom zavjetu i koja je razlika između njega i prijedloga ἀντί?

Ovaj se članak bavi utvrđivanjem značenja i uporabe prijedloga ὑπερ i ἀντί u Novom zavjetu. U pripremi za takvu analizu poduzima se istraživanje uporabe riječi u nekim primjerima grčke izvanbiblijske literature i Septuaginte. Stoga se zaključuje da oba prijedloga – osobito u tekstovima relevantnima za kristologiju – prenose ideju zamjene, što implicira da Novi zavjet vidi značenje Kristove smrti kao zamjensko ili namjesničko pomirenje.

Ključne riječi: *Isusova-zamjenska-žrtva; ὑπέρ; ἀντί*

Uvod

Posrednička smrt Božjeg sina na golgotskom križu središnji je element evanđelja, a time i središnja doktrina kršćanstva. Utjelovljenje Boga Sina u ljudsko obličje spasonosno je rješenje ljudskog problema grijeha i posljedičnog otuđenja od Stvoritelja, upravo kroz smrt Krista kao bezgrešnog predstavnika palog čovječanstva (Rim. 5:12-21). Kao savršeni posrednik između svetog Boga i odmetnutog čovjeka, bogočovjek Isus Krist, predao je svoj život kao otkupninu za grešnike koji su bez nje bili osuđeni na vječno odvajanje od Onoga na čiju su sliku stvoreni.

Brojni ulomci Svetoga pisma jasno i nedvojbeno svjedoče o ovoj posredničkoj naravi Kristove žrtve.

Međutim, je li Kristova smrt bila jedino posrednička ili ju možemo nazvati i zamjениčkom (odnosno, supstitucijskom)? Je li Krist umro samo kao *posrednik* između Boga i ljudi (ako bismo u tom slučaju mogli koristiti riječ „samo“), ili je moguće preciznije istaknuti da je umro kao *zamjena* za grešnike, zauzevši njihovo mjesto na križu i primivši njihovu kaznu? Drugim riječima, je li doktrina zamjениčkog pomirenja punopravna doktrina koja proizlazi iz božanske objave kroz 66 knjiga Starog i Novog zavjeta?

Za pronalaženje odgovora na navedena pitanja, potrebno je razmotriti novozavjetnu uporabu prijedloga ὑπέρ. Naime, za razumijevanje ove teme, potrebno je odgonetnuti koristi li se taj prijedlog samo u svojem širem značenju „u korist“ ili konkretnije u značenju „umjesto“, dok se koristi u brojnim kristološki značajnim ulomcima.

U sljedećem dijelu, nakon nekih pripremnih opaski o oba prijedloga, sagledat ćemo uporabu prijedloga ὑπέρ u NZ-u sa značenjima koja nisu povezana s idejom zamjene. Zatim ćemo razmotriti samu teološku ideju zamjene kroz Stari zavjet (žrtveni sustav Sinajskog saveza, Pjesma o sluzi Jahvinom u Iz 53, te uporabu prijedloga ὑπέρ za izražavanje ideje zamjene u Septuaginti), kao i uporabu prijedloga ὑπέρ za izražavanje ideje zamjene kroz izvanbiblijske grčke spise. Logični je sljedeći korak razmatranje teme kroz Novi zavjet, što ćemo učiniti u dva stadija. Prvi stadij je razmatranje ideje zamjene kroz uporabu prijedloga ἄντι, dok se drugi stadij sastoji od razmatranja određenih ulomaka Novog zavjeta u kojem je prijedlog ὑπέρ očito korišten za izražavanje ideje zamjene.

Pripreme opaske o prijedlozima ὑπέρ i ἄντι

Opaske o prijedlogu ὑπέρ

Čak i površno savjetovanje sa standardnim rječnicima novozavjetnog grčkog jezika (u rasponu od osnovnog Amerlovog *Grčko-hrvatskog rječnika Novoga zavjeta*¹ do opsežnog višetomskog uredničkog djela Gerharda Kittela *Theological Dictionary of the New Testament*²) uredit će otkrićem činjenice da se prijedlog ὑπέρ u Novome zavjetu pojavljuje s dvama osnovnim značenjima. Jedno je prostorno značenje s prijevodom „iznad“ ili „više“,³ a drugo možemo nazvati referentnim, i uglavnom se prevodi ekvivalentima poput „za“, „radi“ ili „u korist.“⁴ U ovu drugu kategoriju moguće je smjestiti i zamjensku ulogu prijedloga ὑπέρ sa značenjem „umjesto“. U većini slučajeva, ispravno tumačenje moguće je odrediti na temelju kontekstualnih razmatranja, premda u nekoliko slučajeva nije moguće otkriti o kojoj se točno uporabi radi.

- 1 Rudolf Amerl, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta* (Zagreb: Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo, 2000).
- 2 Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich and Geoffrey William Bromiley (ur.), *Theological Dictionary of the New Testament* (Grand Rapids: W.B. Eerdmans, 1995).
- 3 William D. Mounce, *Mounce's Complete Expository Dictionary of Old and New Testament Words* (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 2006), 1297.
- 4 Harald Riesenfeld, "ὑπέρ" u *Theological Dictionary of the New Testament*, ur. Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich and Geoffrey William Bromiley (Grand Rapids: W.B. Eerdmans, 1995), 8:508-514; Mounce, 1297.

Od stotinu i pedeset slučajeva uporabe ovog prijedloga u Novom zavjetu, uglavnom se radi o kombinaciji s genitivom (130 puta), ponekad i s akuzativom (18 puta), te samo po jednom s nominativom i dativom. Također, daleko najčešća uporaba je s osobnim zamjenicama „ti“ i „vi“ (27 puta), te s „ja“ i „mi“ (24 puta), dok se s ostalim vrstama riječi pojavljuje u vrlo malim brojevima. Što se tiče uporabe unutar novozavjetnog kanona, najveća je koncentracija u Drugoj poslanici Korinćanima (34 puta), zatim u Evanđelju po Ivanu (13 puta), te u Poslanici Hebrejima (11 puta).

Opaske o prijedlogu ἄντι

U odnosu na ὑπὲρ, prijedlog ἄντι pojavljuje se relativno rijetko u Novom zavjetu - svega 22 puta i uvijek je popraćen genitivom. Od toga, šest puta je u obliku ἄντι (sa značenjem „radi“ ili „iz tog razloga“). Ostalih 16 uporaba možemo podijeliti na sljedeći način: jednom ima značenje „u korist“ (Mat. 17:27), deset puta izražava ideju zamjene; i pet puta ideju koju možemo nazvati „reciprocitet“ (međutim, ovih pet uporaba moguće je uvrstiti i pod ideju zamjene).

Nezamjenska uporaba prijedloga ὑπὲρ

Iako je svrha ovog rada pokazati novozavjetnu uporabu prijedloga ὑπὲρ za izražavanje ideje zamjene, i to pogotovo u kristološki važnim ulomcima, od koristi je prvo sagledati razne druge upotrebe navedenog prijedloga. U ovom dijelu navode se neki ulomci kao primjeri triju osnovnih značenja prijedloga ὑπὲρ, nevezanih uz ideju zamjene. Ta su tri značenja: 1) značenje „za korist“, 2) značenje „nad“ ili „više od“, te 3) značenje „za“, „radi“, „zbog“ ili „glede“.

Značenje „u korist“

U ovim primjerima, subjekt glagolske radnje tu radnju obavlja u korist objekta. Objekt je primatelj koristi ili dobrobiti. Ovo značenje uglavnom se pojavljuje u kontekstima koji uključuju glagole moljenja ili služenja:

Mat. 5:44: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς

U ovom primjeru, kršćane se upućuje da mole „u korist“ svojih progonitelja. Cilj i svrha njihove molitve je korist ili dobrobit njihovih neprijatelja. U kontekstu je očita namjera isticanja oprečnosti djelovanja nevjernika i vjernika. Dok nevjernici žele nanijeti štetu vjernicima, vjernici trebaju djelovati u korist nevjernika, prvenstveno kroz molitvu. U ovom kontekstu, ideja zamjene nije prikladna - Isus svojim učenicima ne poručuje da mole umjesto nevjernikâ, nego da to čine za njihovu dobrobit.

Ef. 6:19,20: καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῆι λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου

Pavao se obraća svojim čitateljima sa zahtjevom da mole za njega. Kao i u prethodnom primjeru, bilo bi apsurdno vjerovati da se ovdje radi o zamjenskoj ulozi prijedloga ὑπὲρ, jer bi to značilo da Pavao od efeških kršćana traži da mole „umjesto“ njega. U kontekstu poslanice, Pavao je nekoliko puta istaknuo bogatstvo svojeg molitvenog života (1:15 nadalje – „bez prestanka“; 3:14-19). Dakle, njegova je namjera potaknuti ih da mole za njega, od čega bi on imao veliku korist - hrabrost i spretnost u naviještanju evanđelja.

Značenje „nad“ ili „više (od)“

U nekoliko navrata, prijedlog ὑπὲρ koristi se u komparativnom smislu, za naglašavanje superiornije kvalitete (ili negiranje iste, kao u sljedećem primjeru):

Mat. 10:24: Οὐκ ἔστιν μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον οὐδὲ δούλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

Ovdje je očit smisao prijedloga usporedbe – učenik nije „iznad“ (odnosno „veći od“) svojeg učitelja. Isto vrijedi i za sljedeći primjer koji govori o Riječi Božjoj kao o nečem što je „oštrije od dvosjeklog mača,“ odnosno čija je oštrina „iznad“ oštrine tog mača.

Heb. 4:12: Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν δίστομον

Značenje „za“, „radi“, „zbog“, „glede“

Kod ove kategorije nije potrebno puno komentiranja. Prijedlog ὑπὲρ se koristi za otvaranje teme i nipošto nije vezan uz ideju zamjene u ovim kontekstima. Prijevod glasi jednostavno „glede tog-i-tog“, kako je vidljivo po sljedećim primjerima:

Ivan: 1:30: οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον...

2. Sol. 2:1: Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ’ αὐτὸν

Ideja zamjene i prijedlog ὑπὲρ u Starom zavjetu i izvanbiblijskoj grčkoj literaturi

Ideja zamjene u Starom zavjetu

Ideja zamjene u žrtvenom sustavu Sinajskog saveza

Prostorno ograničenje ne dopušta detaljnu obradu ideje zamjene u žrtvenom sustavu izraelskog žrtvenog sustava. Međutim, dovoljno je površno se dotaknuti teme i tako poduprijeti glavnu tezu radnje. Poslušni pripadnici saveza svakodnevno su morali priznavati svoju grešnost i potrebu za opraštenjem. Detaljni propisi o obrednoj čistoći, pa čak i dio Zakona koji se bavio građanskim suživotom Izraelaca, zahtijevali su prinošenje žrtava na redovitoj osnovi. Vjerni štovatelj pristupao je Jahvi i održavao svoj status člana savezne zajednice tako što je, polaganjem ruku na čistu životinju, prolijeva krv potrebnu za opraštanje grijeha i obnovu saveznog odnosa. Polaganje ruku i priznavanje grijeha jasno je govorilo o ideji zamjene - ne-dužna životinja umire umjesto krivog čovjeka.

Ideja zamjene u Iz 53

Osim žrtvenog sustava i njegovog doprinosa shvaćanju ideje zamjene, jedan je od najjasnijih ulomaka Starog zavjeta koji se bavi tom temom pjesma o Sluzi Jahvinom u Iz 53. Također radi ograničenosti vremenom (prostorom), nemoguća je opsežnija obrada. Sluga Jahvin, na kojeg se usredotočuje prorok Izaija u ovom poglavlju, uzima bolesti svojeg naroda na sebe (r. 4), proba-

den je za njihove grijehе i za njihove su ga opačine satri, te je na njega pala kazna radi njihovog mira (r. 5). Nadalje, on će mnoge opravdati tako što će „krivicu njihovu na sebe uzeti“ (r. 11b), te tako što će grijehе mnogih ponijeti na sebi (r.12b). Čak i ovako površno razmatranje ovog poglavlja, dovoljno je da se ustvrđi da ideja zamjenske smrti nije strana piscima Starog zavjeta

Uporaba prijedloga ὑπερ za ideju zamjene u Septuaginti

Osim logičke veze u žrtvenom sustavu i proročkog navještaja zamjenskog Sluge, ideju zamjene moguće je u Starom zavjetu vidjeti i kroz uporabu prijedloga ὑπερ. Dovoljna su dva primjera, Izreke 8:10 i Pnz 24:16. Prvi pokazuje zamjenu povezanu s predmetima (ili pojmovima), dok drugi pokazuje zamjenu povezanu s osobama:

Izr. 8:10: λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον καὶ γνῶσιν ὑπερ χρυσοῦν δεδοκιμασμένον.

Nedvojbeno značenje prijedloga ὑπερ u ovom kontekstu jest ideja zamjene. Mudri čitatelji Knjige izreka uzet će znanje umjesto biranog zlata. Znanje i zlato trebaju zamijeniti mjesta u njihovom sustavu vrijednosti.

Pnz. 24:16: Οὐκ ἀποθανοῦνται πατέρες ὑπερ τέκνων, καὶ υἱοὶ οὐκ ἀποθανοῦνται ὑπερ πατέρων, ἕκαστος τῆ ἑαυτοῦ ἁμαρτία ἀποθαιεῖται.

Ovdje susrećemo značajnu uporabu prijedloga ὑπερ za izražavanje ideje zamjene koja se odvija (ili u ovom slučaju, ne odvija) između osoba. Štoviše, radi se o zamjenskoj smrti. Izraženo na negativan način, redak opisuje smrt jedne osobe umjesto druge.

Uporaba prijedloga za ideju zamjene u LXX značajna je zbog naravi tog prijevoda (kao proizvoda stručnjaka vještih u učenju Starog zavjeta kao i u *koinē* grčkom jeziku), te zbog njegove uporabe od strane prvih kršćana, među kojima su i oni koji su pisali Novi zavjet. Činjenica da su autori LXX, u ovakvim kontekstima, odlučili koristiti upravo prijedlog ὑπερ, upućuje na prikladnost tog prijedloga za izražavanje takve ideje i kasnije, u Novom zavjetu.

Uporaba prijedloga ὑπερ u izvanbiblijskoj grčkoj literaturi

Iako je uporaba prijedloga ὑπερ u izvanbiblijskoj grčkoj literaturi nerijetka pojava, spomenut ćemo samo dva primjera. Prvi je Platonova *Država*, a drugi Ksenofontova *Anabaza*.

U Platonovoj *Državi* 9.590a,⁵ Sokrat postavlja pitanje Glaukonu: „Nije li uzimanje zlatnog mita mnogo strašnije od onog što je učinila Erifila kada je primila ogrlicu kao plaću za muževljev život?“ na što mu Glaukon odgovara da je mnogo gore, „jer ću ti odgovoriti umjesto njega“ (ἐγὼ γάρ σοι ὑπερ ἐκείνου ἀποκρινοῦμαι).

U Ksenofontovoj *Anabazi* (Xen. Anab. 7.4.9),⁶ čitamo o Epistenu koji je htio spasiti određenog dječaka koji je trebao biti smaknut od strane Seuta. Episten je od Ksenofonta zatražio da se založi za dječaka, koji je to i učinio. Na Ksenofontovu zamolbu da oslobodi dječaka, Seut je odgovorio pitanjem: „Jesi li voljan *umjesto* njega umrijeti (ὑπερ τούτου ἀποθαιεῖν)?“

5 Platon, *Platonis Opera*, edited by John Burnet (Oxford: Oxford University Press, 1903), <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0167%3Abook%3D9%3Asection%3D590a> (stranici pristupljeno: 11.08.2011.).

6 Ksenofont, *Xenophontis opera omnia*, vol. 3 (Oxford: Clarendon Press, 1904), <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0201%3Abook%3D7%3Achapter%3D4%3Asection%3D9> (stranici pristupljeno: 11.08.2011.).

Iz argumenata navedenih do sada, moguće je istaknuti da je ideja zamjene očigledno naučavana na stranicama Starog zavjeta (žrtvenim sustavom Sinajskog saveza, proroštvom o Sluzi Jahvinom u Iz 53 i uporabom prijedloga ὑπερ u LXX). Osim toga, ideju zamjene korištenjem prijedloga ὑπερ, moguće je vidjeti i u raznim izvanbiblijskim grčkim spisima.

Međutim, je li ta ideja strana Novom zavjetu? Može li se reći da zamjenska žrtva nije samo dio judaističke nego i kršćanske nauke? Odgovore na ova pitanja ponudit će sljedeći dio članka, razmatranjem uporabe prijedloga ἀντι za izražavanje ideje zamjene.

Zamjena u Novom zavjetu kroz uporabu prijedloga ἀντι

Najjednostavniji način za izražavanje zamjene koji je bio dostupan autorima Novog zavjeta je uporaba prijedloga ἀντι. Citirajući Nigela Turnera, Daniel Wallace u svojoj gramatici *Greek Grammar Beyond the Basics* ističe da je „jedino značenje prijedloga [ἀντι] u svakom novoza-vjetnom kontekstu značenje zamjene i razmjene.“⁷ Ova izjava možda je prejaka, uzevši u obzir jedan slučaj u kojem ἀντι ima značenje „u korist“. Ipak, izjava je na pravom tragu. Osim te jedne iznimke, ἀντι jasno ističe zamjenu. Uglavnom se radi o ulomcima koji nemaju posebnu kristološku važnost. Ipak, u barem dva ulomka (Mt 20:28 i paralelni zapis u Mk 10:45), upora-ba prijedloga ἀντι od velikog je značaja za trenutno razmatranje.

Ulomci nebitni za kristologiju

Mat. 2:22: ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει τῆς Ἰουδαίας ἀντι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἡρώδου [...]

Primjer jasno pokazuje zamjenu – prijašnji vladar bio je Herod, sadašnji je Arhelaj. Sin je zamijenio (naslijedio) oca. Došlo je do zamjene na vladarskom prijestolju.

Mat. 5:8: Ὁφθαλμὸν ἀντι ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντι ὀδόντος.

U ovom kontekstu, veći je naglasak na razmjeni nego na zamjeni (ranije spomenuta re-cipročna ideja). Oko se uzima umjesto oka, zub umjesto zuba. Radi se o nadomještaju štete.

Lk. 11:11 τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσῃ ὁ υἱὸς ἰχθύος, καὶ ἀντι ἰχθύος ὄφιν αὐτῷ ἐπιδώσει;

Hipotetska situacija ovog ulomka ističe zamjenu kroz pružanje zmije umjesto tražene ribe. Ispravan prijevod glasi: „zmiju *umjesto* ribe“.

Ulomci bitni za kristologiju

Mt 20:28// Mk. 10:45 ὡς περ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντι πολλῶν.

U ova dva ulomka, Kristova zamjenska žrtva je nedvojbena. Riječima samog Sina čovječ-jeg, njegov zadatak je „dati život kao otkupninu“. Neizrečena ideja iza ove rečenice je potreba da „mnogi“ daju svoj život. Uporaba riječi „otkupnina“ (λύτρον) dodatno potkrjepljuje argu-ment. Otkupnina je nešto što se daje u zamjenu za život osobe koja se otkupljuje. U nedostatku otkupnine, ta osoba gubi svoj život, bilo smrću ili daljnjim zatočeništvom.

Svrha ovog dijela bila je pokazati da ideja zamjene nije strana Novom zavjetu. Osim ulo-

7 Daniel B Wallace, *Greek Grammar Beyond the Basics - Exegetical Syntax of the New Testament* (Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1999), 365.

maka koji pokazuju da je prijedlog *ἀντί* logičan izbor za izražavanje te ideje, promotrili smo i kristološki važan ulomak koji nam pokazuje da je Kristova zamjenska smrt zaista legitimna novozavjetna doktrina. Ona ne ovisi samo o uporabi prijedloga *ὕπερ*, što ćemo promotriti u sljedećem dijelu.

Ideja zamjene i prijedlog *ὕπερ* u Novom zavjetu

Ključni dio ovog istraživanja bavi se proučavanjem uporabe prijedloga *ὕπερ* u Novom zavjetu za izražavanje ideje zamjene. Standardni je primjer (koji nema poseban kristološki značaj) 13. redak Poslanice Filemonu:

FIm. 1:13: ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἑμαυτὸν κατέχειν, ἵνα *ὕπερ* σοῦ μοι διακονῆ ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου [...]

Pavao očito ima ideju zamjene na umu kada piše da je htio Onezima zadržati da mu služi **umjesto** Filemona. Ideja koristi mogla bi također biti ono što Pavao ima na umu (tj. da je htio Onezima zadržati da mu služi, posljedica čega bi bila Filemonova korist; bilo da se radi o posrednoj koristi - Pavlova korist je i njegova korist, ili da se radi o koristi za Filemonov ugled kao Onezimovog punopravnog gospodara), ali je to malo vjerojatno. Riesenfeld se slaže s idejom zamjene u ovom stihu.⁸

Zanimljivo otkriće ovog istraživanja sastoji se u činjenici da, u većini slučajeva, postoji veza između uporabe prijedloga *ὕπερ* za izražavanje ideje zamjene i uporabe određenih glagola. U kontekstima u kojima se govori o umiranju za nekog drugog, uvijek se prenosi ideja zamjene. Sljedeći primjeri demonstriraju tu pojavu:

Iv. 10:11: Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν *ὕπερ* τῶν προβάτων·

Pastir svoj život daje ne samo za korist ovaca, nego umjesto njih. On se žrtvuje da bi one mogle živjeti. U obrani stada od grabežljivaca, pastir je spreman zamijeniti ovce na način da njihova sudbina zadesi njega. Njegov život zamjenjuje njihov.

Iv. 13:37-38: λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κύριε, διὰ τί οὐ δύναμαί σοι ἀκολουθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω. 38 ἀποκρίνεται Ἰησοῦς, Τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις;

Slično se odvija i u ovom kontekstu. Začuđeni Petar ne može se pomiriti s riječima što ih je upravo čuo. Smrt njegovog učitelja mu je neprihvatljiva. Da bi spriječio tu smrt, Petar tvrdi da je spreman dati svoj život u zamjenu za Isusov.

Rim. 5:6-8: ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν *ὕπερ* ἀσεβῶν ἀπέθανεν. μὴ οὐκ ἔτι *ὕπερ* δικαίου τις ἀποθανεῖται· *ὕπερ* γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν· 8 συνίστησιν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς *ὕπερ* ἡμῶν ἀπέθανεν.

Vrlo značajan ulomak za ovo proučavanje, Rimljanima 5:6-8, izvrsno demonstrira zamjensku uporabu prijedloga *ὕπερ*. Prava snaga ovih redaka vidljiva je jedino ako se prihvati da *ὕπερ* ovdje ukazuje na zamjensku smrt, a ne samo na smrt koja je na korist drugoga.

2. Kor. 5:14-15: ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰς *ὕπερ*

8 Riesenfeld, 513.

πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· 15 καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

Kontekst pokazuje da je Krist umro „umjesto svih“, jer početak 15. retka kaže da ti isti zapravo žive. Značajan doprinos ovom proučavanju ovaj redak pruža time što u bliskom kontekstu vidimo Pavlovo igranje s dvostrukim značenjem prijedloga ὑπὲρ. U 14. i na početku 15. retka - radi se o zamjeni, dok se na kraju 15. retka radi o koristi. Zamjenska je bila samo smrt - Krist je umro da mi ne moramo. S druge strane, Kristovo uskrsnuće nije bilo zamjensko, kao da ga mi nećemo iskusiti. Ono je bilo na našu korist.⁹

Među druge značajne ulomke spadaju i Rim. 9:3; Ivan 11:50 i Gal. 3:13. Glede posljednjeg navedenog, gramatičar A.T. Robertson je napisao: „Postoji nekoliko drugih ulomaka u kojima ὑπὲρ ima ideju ‘umjesto’ i jedino nasilje prema kontekstu može se riješiti tog značenja. Jedan od tih ulomaka je Gal. 3:13.“¹⁰ Kasniji gramatičari također se slažu sa značenjem prijedloga ὑπὲρ u Iv. 11:50 i Gal.2:13. Dana i Mantey pišu: „Kontekst jasno ukazuje da se radi o zamjeni.“¹¹

Zaključak

Ideja zamjene jasno je naučavana u Bibliji. U oba zavjeta ideja je izložena na razne načine, od kojih je jedan i uporaba prijedloga ὑπὲρ. Nimalu ulogu u tome igra žrtveni sustav izložen u Petoknjžju. Također, prorok Izaija je navijestio pojavljivanje Sluge Jahvinog čija bi smrt bila korisna za njegov narod, ali također i zamjenska. Nadalje, prevodioci Septuaginte nisu se ustručavali koristiti ὑπὲρ za izražavanje ideje zamjene. Ispravnost ove prakse potvrđena je i u raznim izvanbiblijskim grčkim spisima - izvorni govornici grčkog jezika dopustili su prijedlogu ὑπὲρ prikaz njegove korisnosti i u toj ulozi.

U Novom zavjetu, ideju zamjene moguće je izraziti uporabom prijedloga ἀντὶ ili prijedloga ὑπὲρ. Razlika između ta dva prijedloga, na prvi pogled nije znatna. Ipak, u klasičnom djelu *Synonyms in the NT*, Trench je istaknuo sljedeće:

... Da u Svetom pismu imamo samo izjave koje tvrde da je Krist umro ὑπὲρ ὑμῶν, da je okusio smrt ὑπὲρ παντός, bilo bi nemoguće iz toga izvući ikakav nepobitan dokaz da je njegova smrt bila zamjenska, da je umro umjesto nas, i da je on sâm nosio na svom križu naše grijeh e i kaznu za naše grijeh e; kolikogod da to možemo naći, kao što bez sumnje i nalazimo, drugdje (Iza. 53:4-6). Jedino jer imamo druge izjave, da je Krist umro ἀντὶ πολλῶν (Mat.20:28), dao sebe kao ἀντίλυτρον (1.Tim.2:6), te koristeći te druge izjave za tumačenje ovih, imamo potpuno pravo izjavljivati tvrdnje da je Kristova smrt *za nas* kao i tvrdnje da je njegova smrt *umjesto nas*. A u njima, bez sumnje, prijedlog ὑπὲρ je radije korišten, kako bi mogao obuhvatiti oba značenja, i izraziti kako je Krist istovremeno umro *za našu korist* [...] i *umjesto nas*; dok bi ἀντὶ izrazio samo ovo posljednje.¹²

Drugim riječima, postoji bitna nijansa u značenjima između prijedlogâ ὑπὲρ i ἀντὶ, čak

9 Ibid.

10 A. T. Robertson. *Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research* (London: Hodder and Stoughton, 1919), 631.

11 H. E. Dana i Julius R. Mantey. *A Manual Grammar of the Greek New Testament* (Toronto: The Macmillan Company, 1957), 112.

12 Richard C. Trench. *Synonyms of the New Testament* (London: Macmillan and Co., 1880), 311-12.

i kada se ὑπὲρ koristi za izražavanje ideje zamjene. U kristološki bitnim ulomcima, novoza-vjetni autori okreću se uporabi upravo tog prijedloga radi naglašavanja činjenice da je Kristova smrt bila i zamjenska (umjesto nas) i korisna (za nas). Korištenje prijedloga ἅντι znatno bi osiromašilo te izjave. Ἄντι kao prijedlog koji prvenstveno izražava razmjenu, mogao bi uvesti zabunu glede Kristove smrti navodeći nas na zaključak da je Krist ubijen dok mi nismo, nikako ne povezujući njegovu nedužnost i našu krivnju, te izostavljajući svjesno Kristovo žrtvovanje radi naše dobrobiti

SUMMARY

Is Preposition ὑπὲρ Used in Expressing the Idea of Substitution in the New Testament and What is the Difference With Preposition ἅντι

This article deals with establishing the meaning and employment of prepositions ὑπὲρ and ἅντι in New Testament. In preparation for such analysis, an examination of the use of the word in some examples of Greek non-biblical literature as well as of the Septuagint has been taken. Therefore, it has been concluded that both preposition – especially in the texts relevant for Christology – confer the idea of substitution, which implies that New Testament sees the meaning of the Christ's death in terms of substitutionary or vicarious atonement.

Key words: *Jesus-vicarious-death; ὑπὲρ; ἅντι*

Literatura:

- Amerl, Rudolf. *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta* (Zagreb: Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo, 2000).
- Dana, H.E. i Mantey, Julius R. *A Manual Grammar of the Greek New Testament*. Toronto: The Macmillan Company, 1957.
- Mounce, William D. *Mounce's Complete Expository Dictionary of Old and New Testament Words*. Grand Rapids: Zondervan, 2006.
- Plato. *Platonis Opera*. Ur. John Burnet. Oxford: Oxford University Press, 1903.
- Riesenfeld, Harald. "ὑπὲρ." U *Theological Dictionary of the New Testament*. Ur. Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich i Geoffrey William Bromiley, 8:507-16. Grand Rapids: W.B. Eerdmans, 1995.
- Robertson, A.T. *Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research*. London: Hodder and Stoughton, 1919.
- Trench, Richard C. *Synonyms of the New Testament*. London: Macmillan and Co., 1880.
- Wallace, Daniel B. *Greek Grammar Beyond the Basics - Exegetical Syntax of the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1999..
- Xenophon. *Xenophontis opera omnia, vol. 3*. Oxford: Clarendon Press, 1904.

